

Gaja Pöschl

Suzana Tratnik: Česa nisem nikoli razumela na vlaku.

Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2008.

Suzana Tratnik je pisateljica, ki jo literarna stroka rada tlači v dve medsebojno nikakor ne izključujoči se literarnoteoretski oznaki. Glede na njeno izvirno geografsko pozicijo – Prekmurje – jo že povsem samoumevno potiska ob bok pisateljem “prekmurskih ravnih” s Ferijem Lainščkom na čelu in v za skrajni vzhod Slovenije značilno slogovno melanholijo. Po drugi strani pa jo opredeljuje glede na njeno spolno usmerjenost, ki jo je “izdala” že v svojem romanesknem prvencu *Ime mi je Damjan* in je močno navzoča tudi v tokratnih kratkih zgodbah. A ker je lezbičnost v deželi na sončni strani Alp pač privlačnejša tema za razpravljanje kot “prekmurstvo”, se na literarnih večerih in drugih prireditvah ob navzočnosti Suzane Tratnik večkrat razvije debata o razlikovanju med ženskim in lezbičnim pisanjem. Kakor koli že, Suzana Tratnik je slovenska prekmurska pisateljica, ki kot ženska (saj drugače verjetno niti ne gre) razmišlja tudi o lezbičnih – in na splošno istospolnih – vprašanjih; to je navsezadnje precej deklarativno napovedala že v zgodbi *V velikosti lopate* iz prve zbirke kratke proze *Na svojem dvorišču*. Vendar pa to ni edina plat njenega pisanja, četudi je morda odločilna.

V tokratnih petnajstih kratkih zgodbah (pri zgodbi *Mama, zdaj se nam vsem meša* je nekoliko ponagajal tiskarski škrat, ki jo je izbrisal iz kazala, zato se sprva zdi, da jih je le štirinajst), združenih z na prvi pogled zelo epsko zastavljenim naslovom *Česa nisem nikoli razumela na vlaku*, s katerim nagovarja vse, ki se z vlaki vozijo vsak dan (ali pa so se nekoč) in se jim ob takšnem naslovu nujno vrinejo spomini, ter hkrati tiste, ki jim pomanjkanje te izkušnje vzbuja pristno zanimanje, Tratnikova ostaja zvesta svojim marginalnim likom, čeprav ni tako deklarativna. Njeni “junaki” namreč vedno izstopajo iz družbenih okvirov, pa naj gre za prostovoljen izstop zaradi drugačnega pogleda na svet ali za svojevrstno družbeno izključitev. Vzrok odtujitve niti ni pomemben, zanimivejšje je, da so osrednji liki s to svojo pozicijo sprijaznjeni, pravzaprav

jim je celo vseč – “... morda pa se je nereda oklepala kot najboljšega od možnih izgovorov za to, da se je po vrnitvi domov pravzaprav otepala ljudi”, izvemo o diplomiranki Vanji (*Človeški faktor*). In malo naprej tudi, da se je od “sklepanja družabnih vezi” z drugimi že tako in tako odtujila. Prav to pa je pravzaprav poglobitna značajska lastnost vseh oseb, ki so prikazane v kratkih zgodbah *Tratnikove*. Naj zgodba, ki praviloma ne obsega več kot petnajst strani, po večini pa le malo presega črtico, pripoveduje o izseku iz življenja potnice na vlaku, odraščajočega fantiča ali osamljenega biologa, ki je prvič ločen od žene, vedno spremljamo “izgubljene tipe” ljudi, ki so si zelo podobni in ki se v družbi ne znajdejo najbolje, spremembe pa jih le še bolj zmedejo. Pisateljica nikoli popolnoma ne odstre pogleda v njihovo siceršnje življenje ali dolgoročni duševni razvoj, ampak se zdi, da jo zanima le prelomni trenutek njihovega življenja, občasno pa tudi njegove posledice. Na svoje junake včasih gleda z očmi vsevednega pripovedovalca in usodno situacijo pojasnjuje za nazaj – na primer v že omenjenem *Človeškem faktorju* ali v zaključni skici *Lep pozdrav iz Kambodže* –, večkrat pa junaka, in bralca z njim, do preobrata (ki ni nič hollywoodsko usodnega, ampak je lahko notranji prelom, zlom ali pa samo spoznanje) vodi postopno, pripoved stopnjuje do vrha in/ali presenetljivega razpleta. Ta struktura je še posebno razvidna na primer v zgodbah *Mama, zdaj se nam vsem meša* in *Soba s posebnim vhodom*.

Tratnikova se z junakovim “prej” ne ukvarja in tudi z njegovim “potem” le redko oziroma vsaj ne v neki epohalni ali epsko razvlečeni podobi. Svoje osebe bralcu predstavi nekje na sredi njihovih življenj, brez predhodnega spoznavanja, pa tudi brez odkrivanja vzrokov za situacijo, v kateri so se znašle. Iz pripovedi, ki je lahko prvo- ali tretjeosebna, z vsevednim ali personalnim pripovedovalcem, sicer zaslutimo, s kakšno figuro se pisateljica ukvarja, a njene potrebe, želje in pretekle odločitve ostajajo zabrisane in fragmentirane: “Ostal ji je le en sam kratek pogovor; ko ji je čevapčič padel na tla, mama pa ga ni hotela pobrati, zato je zajokala. ... zdaj se je tega spominjala precej drugače, zdaj ji je ostal le občutek privzdignjenosti v maminem naročju ...” Pisateljica tako preteklost predstavi le kot spremljavo sedanosti oziroma trenutka, ki ga zgodba opisuje, in vsi spomini izhajajo od tam, zato se v pripovedi ustvari prav posebno ozračje nedokončnosti; knjižne osebe spodbudi, da svoje spomine podoživijo, sprejmejo in tudi zavržejo glede na nova spoznanja, vse to pa doživijo izrazito notranje, saj navzven nikakor ne sodijo med zgovornejše. Njihovo dojemanje sveta je globlje, notranje, medtem ko njihov odnos do zunanjega sveta in sočloveka – tudi ali pa predvsem bližnjega – ostaja nezaupljiv in tudi neizražen. Iz tega pravzaprav

tudi izhajata njihova marginalnost, odrinjenost na rob, in hkrati pomanjkanje dialoga v samem pisanju. Njihova spolna usmerjenost ali gmotni položaj pri tej odrinjenosti nista pomembna, odločilna je “drugačnost” junakov, zaradi katere se razlikujejo od družbenega povprečja, četudi le s svojo nenavadno tatinsko filozofijo. Tratnikova s tem ne preseneča, saj so bili takšni tudi liki njenih prejšnjih zgodb, le da so tisti iz knjige *Česa nisem nikoli razumela na vlaku* v primerjavi s tistimi iz *Vzporednic* po večini že odrasli in je zato njihova drugačnost še toliko opaznejša.

Med nenavadnimi značajji je verjetno še najbolj nenavadna Anja, ki “se je do svojega tridesetega leta naučila že marsičesa o ljudeh”, saj se je odločila za nenavadno preučevanje človeških usod – seveda tistih z družbenega dna. Anja ima navado oziroma po svojem lastnem mnenju izredno pomembno nalogo, da opite, zadrogirane ali kako drugače omamljene ljudi vseh starosti in spolov iz naravnega okolja – gostilne ali klopce v parku – pripelje k sebi domov in opravi popolno znanstveno raziskavo njihovih psihofizičnih lastnosti in sposobnosti. Po pridobitvi in natančnem popisu vseh zaželenih informacij, opremljenih tudi z dodatnim slikovnim ali fotografskim materialom, predmet eksperimenta vrne v naravno okolje. Čeprav Anjino ravnanje že meji na norost in je misel na skorajšnjo poglobitev njenega eksperimentiranja “v imenu znanosti” resnično strašljiva, pa Tratnikova z zgodbico *Ležeči odvetniki* tudi nekako ponazarja ali pa metaforizira sam akt pisateljevega ustvarjanja, pri katerem avtor svoj lik postavlja v različne situacije in potem opazuje, kako se ta nanje odziva, reakcije pa spretno opisuje in veže v zgodbo. V takem položaju se znajdejo tudi liki iz tokratnih kratkih zgodb, ob katerih ima bralec pogosto občutek, da jih opazuje v nenavadni ujetosti v same sebe, iz katere ni poti, vprašanje pa je, ali je rešitev pravzaprav posamezniku sploh potrebna ali je le družbeno pričakovana.

Poleg avtoričinega občutka za obrobje družbeno sprejemljivih norm je v novi zbirki opazen tudi razvoj druge značilnosti njenega dosedanjega pisanja – fascinacija z nenavadnim, že skoraj nadnaravnim ali bolje rečeno fantazijskim. Že v prvi, naslovni zgodbi nam predstavi moškega, za katerega se skoraj ne ve, ali je živ ali mrtev in kaj sploh še počne na vlaku, če mu vendar manjka pol trebuha, fantastika pa se tudi pozneje vriva med realnost in knjižno dogajanje zavija v tančico dvoumnosti in sanjskosti. Življenje je (lahko) sen tudi, ko se mlad moški spremeni v živo sliko na steni galerije ali pa ko spremljamo nenavadno potovanje kopenske želve. Meje med nenavadnostjo in izmišljijo so zabrisane tako spretno, da jih je pogosto res težko opaziti.

Šele ob koncu branja zbirke kratkih zgodb Suzane Tratnik *Česa nisem nikoli razumela na vlaku* se dokončno razkrije še eden izmed skritih pomenov naslova, ki se ga je dalo slutiti že od začetka in je bržkone tudi najpomembnejši. Vlaku, na katerem stoji vsakdo izmed nas, se je pač nemogoče izogniti, postaje pa prinašajo tako upanje kakor razočaranje in nerazumevanje, zato pot nikakor ni samo prijetna. Hitro skočiti z njega pa bi bilo lahko tudi usodno.